

ХӨВСГӨЛ АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

АЗДТГ-ын байр, А корпус 3 давхар,
Мөрөн сум, Хөвсгөл аймаг, 67120
Утас/факс: 7038 3793, Цахим шуудан: khuvsgul@audit.gov.mn
Цахим хуудас: www.audit.mn

2024.07.31 № 01/598
танай _____-ны № _____-т

ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН
ЧАНДМАНЬ-ӨНДӨР СУМЫН
МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН ХОРООНЫ
ДАРГА Л.ЭНХЖАРГАЛ ТАНАА

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр хуульд
заасан шаардлагад нийцсэн талаарх
дүгнэлт

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.5, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5.4-т заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Монгол Ардын намын хорооны сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигч нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт нийцүүлэн боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын талаарх тооцоо, судалгааг гарган хуульд заасны дагуу дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн дүгнэлтийн үндэслэл

Төрийн аудитын байгууллага нь сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ Төрийн аудит MNS 6817 - 1 : 2020 Төрийн аудит. Тулгуур зарчим, MNS 6817 - 6 : 2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудитын зарчим, MNS 6817 - 8 : 2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудит стандартыг удирдлага болгон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль, холбогдох байгууллагаас авсан тайлан, судалгаа, мэдээллийг тус тус шалгуур болгон авч үзсэн.

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцохоор Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Монгол Ардын намын хорооны ирүүлсэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээ нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.3 дахь хэсэг, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэг, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан тусгай шаардлага болон холбогдох хууль, тогтоомжид тус тус нийцсэн байна.

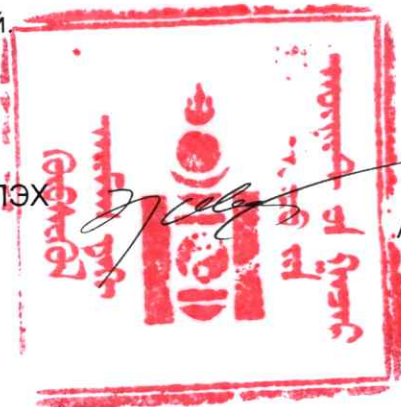
Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Монгол Ардын намын хорооны сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр (10. хуудас)-ийг хавсаргав.

Хувийг: Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Монгол Ардын намын хороонд.

Хувийг: Хөвсгөл аймгийн Чандмань-Өндөр сумын Сонгуулийн хороонд.

Хавсралт 10. хуудастай

ДАРГА, ТЭРГҮҮЛЭХ
АУДИТОР

А.ЭРДЭНЭБААТАР

МОНГОЛ АРДЫН НАМ

ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ЧАНДМАНЬ-ӨНДӨР СУМЫН

ИТХ-ЫН 2024 ОНЫ СОНГУУЛЬД ОРОЛЦОХ МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН МӨРИЙН
ХӨТӨЛБӨР

АГУУЛГА:

НЭГ. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

- 1.1. ЭРҮҮЛ МЭНД
- 1.2. БОЛОВСРОЛ
- 1.3. СОЁЛ СПОРТ
- 1.4. НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ, ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

- 2.1. ХАА-Н ҮЙЛДВЭРЛЭЛ
- 2.2. ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЖИЛТ
- 2.3. ТӨСӨВ САНХҮҮ, СТАТИСТИК
- 2.4. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

ГУРАВ. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО:

ДӨРӨВ. ДЭД БҮТЭЦ, СУМЫН ТӨВИЙН ТОХИЖИЛТЫН БОДЛОГО:

- 4.1. ДЭД БҮТЭЦ
- 4.2. СУМЫН ТӨВИЙН ТОХИЖИЛТ

ТАВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО:

Сумын МАН-ын хорооны Тэргүүлэгчдийн
2024 оны 04 сарын 04 өдрийн 04р
тогтоолоор батлав.

Чандмань-Өндөр сумын ИТХ-ын 2024 оны сонгуульд МАН-аас

дэвшүүлж буй мөрийн хөтөлбөр

МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨРИЙН ҮНДЭСЛЭЛ:

- ✓ Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хууль
- ✓ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль
- ✓ МУ-ын алсын хараа – 2050 хөгжлийн хөтөлбөр
- ✓ Хөгжсөн Хөвсгөл 2030 хөтөлбөр
- ✓ Хөвсгөл аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх үндсэн чиглэл
- ✓ 2024 оны УИХ болон аймгийн ИТХ-ын сонгуульд МАН-аас дэвшүүлсэн мөрийн хөтөлбөр.
- ✓ Сумын ард иргэдийн санал.

УРИА: “БҮТЭЭСНЭЭ ҮРГЭЛЖЛҮҮЛЖ, ХӨГЖЛИЙГ ТҮҮЧЭЭЛЬ”

ЗОРИЛГО: Хүн төвтэй, хүний эрхийг дээдэлсэн, иргэдийн хангалуун амьдрах, аж ахуйн нэгжийн хөгжих боломжийг дэмжсэн **ХӨГЖЛИЙН** хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

НЭГ. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

Хүний хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэнэ.

1.1.ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ТАЛААР:

- 1.1.1. Орон нутгийн эрүүл мэндийн байгууллагуудыг бэхжүүлж, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмж, үр дүнг дээшлүүлж, чадварлаг, ёс зүйтэй хариуцлагатай хүний нөөцийг төлөвшүүлнэ.
- 1.1.2. Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх эрт илрүүлэгийн үзлэгийн хамрагдалтыг нэмэгдүүлж, эрүүл мэндийн салбарт цахим шилжилтийг эрчимжүүлэнэ.
- 1.1.3. Эрүүл амьдралын хэв маягийг дэмжсэн дасгал хөдөлгөөн, спорт, нийтийн биеийн тамираар хичээллэх, эрүүл зөв хооллох, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх нийгмийн эрүүл мэндийн үйлчилгээг орон нутагт үр дүнтэй зохион байгуулана.
- 1.1.4. “ЭЛЭГ БҮТЭН МОНГОЛ” “ХҮҮХДИЙН ЭРҮҮЛ ШҮД” “УМАЙН ХҮЗҮҮН ХАВДАРГҮЙ МОНГОЛ” хөтөлбөрүүдийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.

0200000001 8-9970603

00000000003

- 1.1.5. Эрүүл мэндийн төвийн шинэ барилгыг ашиглалтанд оруулах, эмнэлэгийн багаж, тоног төхөөрөмж, хатуу зөөлөн эдлэлийг стандартын дагуу болгохыг чухалчилана.
- 1.1.6. Эрүүл мэндийн яаралтай тусламжид шаардлагатай техник хэрэгслээр хангаж, бүрэн тоноглогдсон орчин үеийн яаралтай түргэн тусламжийн машиныг бүрэн тоноглож үйлчилгээ үзүүлэхэд бэлэн болгоно.
- 1.1.7. Хөдөөгийн багуудын эмч нарын унааг шинэчлэх арга хэмжээг үргэлжүүлнэ.
- 1.1.8. Эмнэлэгийн ажиллагсадын нийгмийн асуудал, ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах, тэднийг гадаад дотоодын чадавхижуулах, мэргэшүүлэх сургалтуудад хамруулахыг дэмжинэ.
- 1.1.9. “Эмийн зохистой хэрэглээ” аяныг жил бүр зохион байгуулж, нэн зайлшгүй шаардлагатай эмийн хангалтыг нэмэгдүүлж, эмийн чанар, аюулгүй байдалд тавих, иргэд олон нийт төрийн хяналтыг сайжруулна.

1.2. Боловсролын талаар:

- 1.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдвал зохих хүүхдүүдийг бүрэн хамруулж, анги дүүргэлтийг стандартын түвшинд байлгана.
- 1.2.2. Хүүхэд харах үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, яслийн үйлчилгээг сэргээх бодлогыг дэмжин ажиллана.
- 1.2.3. Боловсролын багц хуулийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлж, цэцэрлэг, сургуулийн орчныг камержуулах, хүүхдийн аюулгүй, ээлтэй суралцах орчныг бүрдүүлнэ.
- 1.2.4. Жаргалан цэцэрлэгийн барилгад засвар хийж, дээврийг иж бүрнээр өөрчлөх талаар холбогдох газруудад тавьж шийдвэрлүүлнэ.
- 1.2.5. Хичээлийн шинэ барилгыг ашиглалтанд оруулж стандартын сургалтын орчинг бий болгох ажлыг эрчимжүүлнэ.
- 1.2.6. Багш нарын ажлын бодит үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, тэднийг гадаад дотоодын сургалтанд хамруулан чадавхижуулах ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.7. Цэцэрлэгийн хүүхдийн хоол болон сургуулийн үдийн хоолны стандарт, чанарт өөрчлөлт гаргах, орц найрлагыг нэмэгдүүлэх, шим тэжээл, амин дэмээр баялаг хоол, сүү, сүүн бүтээгдэхүүнээр үйлчлэхийг зорино.
- 1.2.8. “Монгол хүн” бэлтгэх бодлогын хүрээнд албан бус боловсролын төвийг ЕБС-ийн дэргэд байгуулах, түүнд хамрах хүрээг өргөжүүлэхийг дэмжинэ.
- 1.2.9. Хичээлээс гадуурх хүүхдийн сонирхол авьяас чадварыг хөгжүүлэх сонгон, секц, дугуйлангийн үйл ажиллагааг дэмжиж өргөжүүлэнэ.
- 1.2.10. Хөдөөгийн багуудад зуны цэцэрлэгийн байруудыг шинэчлэх асуудлыг үргэлжүүлэх, орчны тохижилт, аюулгүй байдлыг сайжруулах асуудлыг дэмжин ажиллана.

00000000004

1.2.11. ХҮҮХДЭД ЭЭЛТЭЙ БАГШ хөтөлбөрийг үргэлжүүлэн хэрэгжүүлнэ.

1.3. Соёл, спортын талаар:

- 1.3.1. Соёл спортын салбарын материаллаг орчин, нөхцлийг дээшлүүлж, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, хөгжмийн зэмсэг, спортын хэрэглэлийн хангалтыг сайжруулахыг бодлогоор дэмжинэ.
- 1.3.2. Нийтийн номын сан болон орон нутаг судлах танхимыг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэн тохижуулж, соёлын төвийг мэргэжлийн боловсон хүчнээр бэхжүүлж, чадавхижуулана.
- 1.3.3. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлж, соёлын биет ба биет бус өвийн мэдээллийн санг баяжуулж, хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулана.
- 1.3.4. Соёлын төвийн үйлчилгээний орчин нөхцөлийг сайжруулан, соёлын төвийг LED дэлгэцтэй болгох асуудлыг шийдвэрлэнэ.
- 1.3.5. Хөдөөгийн багуудад соёл, урлагийн үйлчилгээ явуулахад дэмжлэг үзүүлж соёл урлагийн зөөврийн тайзтай болгоно.
- 1.3.6. Сумын төвд хүүхэд залуучуудын чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх орчин нөхцөлийг бодлогоор дэмжинэ.

1.4. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар:

- 1.4.1. Хүн амынхаа нийгмийн бүлэг /хүүхэд, залуучууд, ахмад настан, эхчүүд, эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд/ бүрт чиглэсэн хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр, төслүүдийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 1.4.2. Амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ядуурлын түвшинг бууруулах бодлого баримтлана.
- 1.4.3. Төрөөс үзүүлж буй нийгмийн халамж, тусламж үйлчилгээг зөвхөн зорилтод бүлэгт чиглүүлж ажиллана.
- 1.4.4. Байгалийн баялгийн сангийн тухай хуулийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлж, иргэн бүрийн нэрийн дансны хуримталалыг арвижуулан, эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцны асуудлаа шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэнэ.
- 1.4.5. “Нэг өрх-Нэг ажлын байр” бодлого баримталж, дундаж орлоготой өрхийн тоог нэмэгдүүлж, суманд 100 доошгүй ажлын байр шинээр бий болгож, ажилгүйдлийн түвшинг бууруулана.
- 1.4.6. Хөдөөгийн сэргэлт бодлогын хүрээнд баялагын сан, нийгмийн даатгалын сангаар болон ипотека, 3%-ийн зээлээр дамжуулан төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр иргэдээ орон сууцжуулах төрийн бодлогыг сумандаа хэрэгжүүлэнэ.

1.4.7. Хөдөлмөр зуслан болон хүүхдийн зуслантай болгох хувийн хэвшлийн үүсгэл санаачлагыг дэмжинэ.

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

Сумынхаа эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангаж, жижиг дунд үйлдвэржилтийн бодлого баримтлана.

2.1. ХАА-н үйлдвэрлэлийн талаар:

2.1.1. ХАА-н үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлэх бодлого баримталж, уг салбарт хоршооллыг бодлогоор дэмжинэ.

2.1.2. “Монгол мал” хөтөлбөр болон “Шинэ хөдөө” төслийн хүрээнд мал сүргээ эрүүлжүүлэх, чанар, ашиг шимийг сайжруулах ажлыг эрчимжүүлэх бодлого баримталж, хувийн мал эмнэлэгүүдийг бэхжүүлэнэ.

2.1.3. Хөдөөгийн сэргэлт бодлогын хүрээнд сумандаа “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөнийг өрнүүлж, малчдын боловсрол, эрүүл мэнд, нийгэм соёлын үйлчилгээг хоршоогоор дамжуулан хэрэгжүүлэнэ.

2.1.4. МАА-ын бүтээгдэхүүний /мах, сүү, арьс шир, ноос, ноолуур/ боловсруулалт хийх жижиг, дунд үйлдвэр цехийг бодлогоор дэмжин, зээл төсөл хөтөлбөрт хамруулах арга хэмжээ авна.

2.1.5. Малын тэжээлийн ургамал тариалалтыг дэмжиж багуудад тариалалтын талбай, ургацыг нэмэгдүүлнэ.

2.1.6. Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, бодлогын хүрээнд “Хүнсний хувьсгал” хөтөлбөрийг орон нутагтаа үргэлжлүүлэн, гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний дотоодын үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжинэ.

2.1.7. Дөрвөн улирлын хүлэмж, агуулах, зоорийн аж ахуй болон тахиа, зөгийн аж ахуй эрхлэх санаачлагыг бодлогоор дэмжин хөгжүүлнэ.

2.1.8. Малын эмч, мал зүйч бэлтгэх, энэхүү мэргэжлийг эзэмших оюутан залуучуудыг бодлогоор дэмжин ажиллана

2.2. Жижиг дунд үйлдвэржилтийн бодлогын талаар:

2.2.1. Сумын эдийн засагт нөлөө үзүүлэхүйц, орон нутгийн түүхий эдэд түшиглэсэн томоохон болон жижиг дунд үйлдвэрүүдийг хөгжүүлж, ДНБ үйлдвэрлэлтийг нэмэгдүүлэнэ.

2.2.2. ажлын байр олноор бий болгох, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах дараах үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжин хөгжүүлэнэ. Үүнд:

- Барилгын материалын үйлдвэр, цех /рейк болон шахмал, зүймэл хавтан/
- Эсгий, эсгий эдлэлийн үйлдвэр.

0000000006

- Ахуйн үйлчилгээний үйлдвэр.
- Мод боловсруулах, мод модон эдлэлийн үйлдвэр
- Шахмал түлшний үйлдвэр
- МAA-н бүтээгдэхүүний анхан шатны боловсруулалт хийх үйлдвэр.
- Монгол гэр, тавилгын үйлдвэр
- Жимс жимсгэнэ болон хүнсний ногоо нөөцлөх, даршлах үйлдвэр.
- Талх гурилан бүтээгдэхүүний үйлдвэр.

2.2.3. Орон нутагт үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг түлхүү хэрэглэхийг иргэддээ уриалж, төрийн худалдан авалтад орон нутгийн үйлдвэр, бизнес эрхлэгчид, баялаг бүтээгчид оролцохыг дэмжинэ.

2.2.4. Чандмань-Өндөр сумын 2025-2028 оны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр боловсруулж, уг хөтөлбөрийг энэ 4 жилд үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

2.3. Төсөв, санхүү, статистикийн талаар:

2.3.1. Орон нутгийн татварын бааз суурийг өргөтгөн, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлнэ.

2.3.2. Төсөв санхүүгийн шинэчлэлийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, санхүүгийн албаны ажилтнуудыг чадавхижуулана.

2.3.3. Төр хувийн хэвшлийн статистик, хүн ам, өрхийн мэдээллийн сангийн баяжилт тооцооллыг сайжруулж, цахим үйлчилгээний чанар хүртээмжийг дээшлүүлэнэ.

2.3.4. Төсвийн үр ашиггүй зардлыг танаж, хэмнэлтийн горимыг баримталж, төсвийг үр дүнтэй зарцуулна.

2.3.5. Орон нутагт хөрөнгө оруулалтыг оновчтой төлөвлөж, Хоршоо хөгжүүлэх сан болон орон нутгийн хөгжлийн сан бусад сангуудын үйл ажиллагааг хуулийн хүрээнд зохион байгуулана.

2.4. Аялал жуулчлалын талаар:

2.4.1. Аялал жуулчлалыг сумын эдийн засгийн туслах салбарын нэг болгон хөгжүүлэх хөтөлбөр гарган хэрэгжүүлэнэ.

2.4.2. Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүнүүдийг /Алунгоо эхийн сургаалын баяр, морин аялал гэх мэт / өргөжүүлэн түүх, соёлын болон байгалийн аялал жуулчлалыг дэмжин хөгжүүлнэ.

2.4.3. Аялал жуулчлалын гол зам маршрутыг дахин шинэчилж түүнд түшиглэсэн аялал жуулчлалын үйлчилгээ үзүүлэх ард иргэд, малчдыг дэмжсэн төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

0000000007

ГУРАВ. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО:

Байгаль орчноо унаган төрхөөр нь хадгалан өвлүүлэх, эко системийн тэнцвэрт байдлыг хангахыг чухалчилна.

- 3.1.1. Байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээхэд нутгийн иргэд, олон нийтэд түшиглэсэн менежментийг хэрэгжүүлэнэ.
- 3.1.2. “Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг орон нутагт эрчимжүүлж, айл өрх бүр эзэмшлийн газартаа мод тарих аяныг өрнүүлж, бодлогоор дэмжинэ.
- 3.1.3. Ойн хөнөөлт шавьжтай тэмцэх, ойн түймэрээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах менежментийг сайжруулж, мэргэжлийн байгууллагын оролцоотойгоор түүнтэй тэмцэх ажлыг эрчимжүүлэнэ.
- 3.1.4. Ус, хөрс, орчны бохирдолыг багасгах, түүнтэй хийх тэмцэлд төр, олон нийт, иргэдийн оролцоо, хяналтыг өндөржүүлж, ногоон байгууламжтай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэнэ.
- 3.1.5. Ган, зуд, гал түймэр, үер, газар хөдлөлт зэрэг байгалийн гамшигаас сэргийлэх, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах, ажлын шинэ менежментийг хэрэгжүүлэнэ.
- 3.1.6. Бэлчээрийг усжуулах, худагжуулах ажлыг үргэлжлүүлэн, малын бэлчээрийн нөөцийг нэмэгдүүлэн, бэлчээр ашиглалтын журмыг мөрдүүлэх, малчдыг хариуцлагажуулна.
- 3.1.7. Цаг-уурын өртөөг бэхжүүлж, цаг агаарын мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд шуурхай хүргэх, түгээх ажлын чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэнэ.
- 3.1.8 Ойн мэргэжлийн байгууллагуудын тоог хязгаарлах үйл ажиллагааг сумын ард иргэддээ ээлтэй байдлаар зохион байгуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

ДӨРӨВ. ДЭД БҮТЭЦ, ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО:

Сумын төвийг төлөвлөлттэйгээр хөгжүүлж, иргэдийн ая тухтай орчинд амьдрах нөхцлийг бүрдүүлэхийг зорино.

4.1. Дэд бүтцийн талаар:

- 4.1.1. Нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөөгөө сум орон нутгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж сумын төвийн хөгжлийн төлөвлөгөөг боловсруулах ажлыг хамтран хийж, үе шаттай хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.2. Иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд газар эзэмшүүлэх, өмчлүүлэх ажлыг хуулийн хүрээнд төлөвлөлтийн дагуу олгох, гэр бүлийн хэрэгцээний газар өмчлөлийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.1.3. Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтийн дагуу шинээр буй болж байгаа суурьшлын бүсийн айл өрх, үйлчилгээний газруудыг цахилгаанаар хангах арга хэмжээ авна.

4.1.4. Сумын төвийн доторхи цахилгааны шугамыг төмөр бетонон тулгууртай сип шугамаар солих, трансформаторуудыг ашиглах асуудлыг мэргэжлийн газруудаар шийдвэрлэх арга хэмжээ авна.

4.1.5. Сумын төв доторхи замуудыг засч, сайжруулан, бетонон зам тавих ажлыг эхэлнэ.

4.1.6. Хөдөөгийн багуудад хүчин чадал сайтай 4G сүлжээ бий болгож, хот айл, иргэдийн үүсгэл санаачилгаар “Starlink” үйлчилгээг нэвтрүүлэх ажлыг бодлогоор дэмжинэ.

4.1.7. Орон нутгийн чанартай зам даваануудыг засч сайжруулах, гүүр гүүрэн байгууламжийн ажлыг үргэлжлүүлнэ.

4.1.8. Эрүүл мэнд, биеийн тамир, спортын “ГАДНА ЦОГЦОЛБОР ТАЛБАЙ”-г сургууль, цэцэрлэгийн орчинд шинэчлэн байгуулна.

4.1.9. Хот хөдөөгийн сэргэлтийн хүрээнд “Сумын хөгжилд инженерийн дэд бүтцийн хангамж” төслийг орон нутагт хэрэгжүүлж, иж бүрэн төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээгээр хангах ажлыг шийдвэрлэнэ.

4.2. Сумын төвийн тохижилтын талаар:

4.2.1. “Хашаандаа сайхан амьдарцгаая” хөдөлгөөн өрнүүлж, гудамж, хэсгүүдийг эмх цэгцтэй болгож, “Жишиг гудамж” төсөл хэрэгжүүлэнэ.

4.2.2. Хүн амын ундны усны хангамж, аюулгүй байдлыг сайжруулах, ундны усны бүх худгуудыг ус зөөлрүүлэгчтэй болгохыг зорино.

4.2.3. Сумын төвийн замуудад арчлалт тордолт хийх, тэмдэг тэмдэглэгээг шинэчлэх, гэрэлтүүлэг, хяналтын камеруудыг нэмэгдүүлнэ.

4.2.4. Хог хаягдлыг ялгах, дахин боловсруулах, байгальд ээлтэй аргаар устгах технологи, менежментийг судлан хэрэгжүүлнэ.

4.2.5. Айл өрхүүдэд био жорлон, бохирын байгууламж байгуулах замаар нүхэн жорлонгоос татгалзах хөдөлгөөн өрнүүлж, хөрсний бохирдлыг бууруулна.

4.2.6. Золбин нохой, муур цөөлөх, хог цэвэрлэгээ, тээвэрлэлтийн ажлыг тогтмолжуулж, хууль журмуудын хэрэгжилтийг ханган ажиллана.

4.2.7. Сумын төвөөс малтай иргэдийг гаргах, малчны хороолол бий болгон суурьшуулах асуудлыг иргэдийн оролцоотойгоор хууль тогтоожийн хүрээнд шийдвэрлэнэ.

ТАВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО:

Төрийн албыг хүний эрхийг дээдэлсэн, ил тод нээлттэй, мэргэшсэн, чадварлаг, ёс зүйтэй, хариуцлагатай алба болгон төлөвшүүлэнэ.

- 5.1.1. Төрийн албаны аливаа шийдвэр гаргалтад хүний эрхийн мэдрэмжтэй хандаж, хүний эрхийг хангах үндэсний II хөтөлбөрийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 5.1.2. Нутгийн захиргааны байгууллагын тогтоол, шийдвэр, гэрээ хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод байлгах арга хэмжээг авна.
- 5.1.3. Орон нутагт авлигатай тэмцэх, шударга бус зүйлийг үл тэвчих сэтгэлгээ хандлагыг бүх нийтэд төлөвшүүлэнэ.
- 5.1.4. Төрийн албаны бүх шатанд хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлж, тэдний нийгмийн баталгааны бодлогыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэнэ.
- 5.1.5. Төрийн бүх үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэхийг чухалчилж, “Ухаалаг E-mongolia” системийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, “ХУР-ДАН” төвийн үйлчилгээг нэвтрүүлэнэ.
- 5.1.6. Төрийн үйлчилгээнд процессын дахин инженерчлэл хийж, аливаа шат дамжлагыг бууруулж, иргэд бизнест шуурхай чадварлаг, чанартай үйлчилгээ үзүүлэхийг эрхэмлэнэ.
- 5.1.7. Төрийн албан хаагчдын ажлын хариуцлага, үр дүнг үнэлэх гүйцэтгэлийн үнэлгээний тогтолцоог үр дүнтэй нэвтрүүлэнэ.
- 5.1.8. Нийгмийн дэг журам хангах, гэмт хэрэг зөөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх, талаар 2025-2028 оны төлөвлөгөө гарган, түүнийг үе шаттай хэрэгжүүлэнэ.
- 5.1.9. Нутгийн захиргааны барилгыг шинээр бариулах асуудлыг шийдвэрлэх ажлыг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.10. Төр хувийн хэвшлийн түншлэл, болон ТББ-ын үйл ажиллагааг төрөөс дэмжиж төрийн зарим чиг үүргийг гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх зарчим баримтална.

**ЧАНДМАНЬ-ӨНДӨР СУМЫН
МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН ХОРОО**

